

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА НУШ

MODERN APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF A NUSH TEACHER

У статті констатовано, що початок XXI століття характеризується стрімкими, неочікуваними і непередбачуваними подіями та змінами в різних сферах людського життя, які зумовили появу інформаційного суспільства та суспільства знань. Акцентовано увагу, що найбільш затребуваною та відповідальною в цих суспільствах є освіта та вчитель, оскільки на нього покладається найважливіше завдання – розвиток та збагачення особистості згідно із запитами та поступом суспільства. Тому виникає питання переосмислення ролі педагога, його переходу від авторитаризму до педагогіки партнерства, формування, вдосконалення та розвитку професійної компетентності тощо.

На основі аналізу наукових джерел зроблено спробу продовжити дослідження сучасної національної освіти в площині професійної компетентності як сутнісної характеристики педагогічної діяльності вчителя початкової школи.

Увагу сфокусовано на актуальності теми, яка підсилюється модернізацією системи загальної середньої освіти, впровадженням концепції НУШ, становленням та розвитком школи компетентностей.

Розкрито роль та значення феноменів «компетентність», «компетенція» та «компетентнісний підхід» в контексті оновлення національної системи освіти. Констатовано, що професійну компетентність варто розглядати в системі педагогічної діяльності та неперервної педагогічної освіти; сучасному суспільству потрібен мобільний педагог, який потребує неперервної освіти й постійного вдосконалення особистісних і професійних якостей.

Вагоме місце належить відведено питанням удосконалення професійної компетентності педагога, яку автори розглядають як безперервний та систематичний процес, що повинен реалізуватися в комплексі, не може обмежуватися однією якоюсь формою. На думку авторів своєрідною самоперевіркою сформованості професійних компетентностей педагога може стати його участь у сертифікації педагогічних працівників, за допомогою якої вчитель може осмислити досягнуте, виявити свої сильні та слабкі сторони, спроектувати власний професійний поступ, сформувати індивідуальну професійну траєкторію розвитку.

Ключові слова: вчитель початкових класів, професійна компетентність, компетенція, компетентнісний підхід, професійний стандарт, якісна освіта, Нова українська школа, реформування.

The article states that the beginning of the 21st century is characterized by rapid, unexpected and unpredictable events and changes in various spheres of human life, which led to the emergence of the information society and the knowledge society. Attention is focused on the fact that the greatest need and responsibility in these societies is education and the teacher, in addition, he is entrusted with the main task – the development and enrichment of the individual in accordance with the demands and progress of society. Therefore, there are issues of rethinking the role of the teacher, his transition from authoritarianism to partnership pedagogy, formation, improvement and development of professional competence, etc.

Based on the analysis of scientific sources, an attempt has been made to continue the research of modern national education in the field of professional competence as an essential characteristic of the pedagogical activity of a primary school teacher.

Attention is focused on the relevance of the topic, which is enhanced by the modernization of the system of general secondary education, the introduction of the concept of National Higher Education Institution and the formation and development of the competence school.

The role and meaning of the phenomena «competence», «competency» and «competence approach» in the context of updating the national education system are revealed. It was established that professional competence should be considered in the system of pedagogical activity and continuous pedagogical education; modern society needs a mobile teacher who needs continuous education and constant improvement of personal and professional qualities.

A significant place is given to the issue of improving the teacher's professional competence, which the authors consider as a continuous and systematic process that must be implemented in a complex manner and cannot be limited to one form or another.

According to the authors, his participation in the certification of pedagogical workers can be a kind of self-testing of the formation of professional competences of a teacher, with the help of which he can understand what he has achieved, identify his strengths and weaknesses, project his own professional progress, and form an individual professional development trajectory.

Key words: primary school teacher, professional competence, competence, competence approach, professional standard, quality education, New Ukrainian school, reformation.

УДК 37.02

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/56.1.5>

Кульбач Л.М.,

ст. викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»

Швидун Л.Т.,

ст. викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»

Шахова К.К.,

ст. викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»

Постановка проблеми. Початок XXI століття ознаменувався стрімкими, часто неочікуваними і непередбачуваними подіями та змінами в різних сферах людського життя, які зумовили появу інформаційного суспільства та суспільства знань. Найбільш затребуваною та відповідальною в цих

суспільствах є інформація та освіта. Оскільки головним освітнім актором є вчитель, на нього покладається найважливіше завдання – розвиток та збагачення особистості згідно із запитами та поступом суспільства. Тому цілком слушно постає завдання переосмислення ролі педагога, його

переходу до педагогіки партнерства, формування, вдосконалення та розвитку професійної компетентності тощо.

Аналіз досліджень. Існуюча джерельна база з питань формування компетентностей як педагога, так і учня представлена різноманітними дослідженнями, прописана в ряді нормативних документів. Зокрема, в Концепції Нової української школи (далі – концепція НУШ) чітко окреслено одинадцять ключових компетентностей учня, серед яких – соціальна та громадянська, а формування зазначених компетентностей відбувається шляхом набуття різногалузевих знань (зокрема правових), вироблення вміння критично й системно мислити, розвитку емоційного інтелекту, співпраці в команді з метою досягнення успішного колективного результату, конструктивного розв'язання конфліктних ситуацій, оволодіння учнями нормами поведінки в колективі. Важливо, що громадянська і соціальна компетентності впливають на формування в особистості поваги до закону, дотримання прав і свобод людини, а також на підтримку належного рівня соціокультурного різноманіття в суспільстві. Зі свого боку, громадянська компетентність характеризує здатність школярів відповідально, активно та водночас ефективно реалізовувати свої громадянські права і обов'язки задля розвитку демократичного громадянського суспільства.

Наукові підходи до формування професійної компетентності педагогів, особливості її формування у вчителів початкових класів, питання оновлення неперервної педагогічної освіти педагогів в умовах Нової української школи досліджували В. Берека, А. Галас, В. Бондар, Л. Зиков, М. Жалдак, Л. Карамушка, В. Маслов, О. Пометун, І. Зимня, О. Овчарук, В. Хутмахер, А. Хуторський, О. Садохін, Н. Бібік, О. Павленко, Ю. Шапран, О. Слюсаренко, О. Гулай, О. Заблоцька та інші науковці.

Однак, незважаючи на численні дослідження, сучасна національна освіта потребує додаткових наукових розвідок у цій площині.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність теми також підсилюється модернізацією системи загальної середньої освіти, впровадженням концепції НУШ з фокусуванням уваги на становлення та розвиток школи компетентностей, необхідністю посилення розвитку та саморозвитку громадянськості, духовних цінностей, патріотизму, стійких моральних переконань та активної життєвої позиції педагога.

Метою статті є спроба визначення ролі професійної компетентності педагога в умовах модернізації української освіти та кризової ситуації в суспільстві, спричиненої повномасштабною російською агресією.

Виклад основного матеріалу. Педагог – це людина, яка працює з людиною, в цьому полягає головна особливість професії вчителя. Для

отримання ефективного результату від такої праці потрібно, щоб учитель як особистість, як людина був досконалим. В умовах модернізації національної системи освіти, повномасштабної російської агресії це питання ще більше загострюється, адже там, де програє вчитель і священник (за Бісмарком) приходять окупанти. Тому одним із головних завдань, які зазначені в «Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, є формування ключових компетентностей не лише здобувачів освіти, а й професійної компетентності педагогів.

Розглянемо коротко феномен «компетентність». Це поняття розуміється науковцями як динамічне, багатогранне й багатовекторне, воно змінюється в залежності від тих змін та процесів, що відбуваються в соціумі й освіті.

Термін «компетентність» з латинської мови «competens» дослівно перекладається як відповідний, здібний. Зауважимо, що цей феномен стосується не лише професії педагога, а представників будь-якої професії та людини взагалі. На думку дослідників В. Берека, А. Галас «компетентність – це здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях з метою вирішення певних життєво важливих проблем» [5, с. 14].

Дослідники М. Лайн, М. Сайн, Г. Спенсер визначають компетенцію як «базову якість індивідуума, що визначає ефективне або найкраще виконання ним деяких робіт або дій у певних ситуаціях» [10].

Дослідник М. Армстронг поняття «компетентність» розглядає з двох сторін: корисний для опису такого типу поведінки (тих його аспектів), який потрібен організації для досягнення високого рівня ефективності та опису тих знань і умінь, які очікуються від працівника для ефективного виконання його обов'язків» [9]. «Більшість дослідників, як стверджує Н. Бібік, «компетентність» розглядають як оцінку категорію, яка характеризує людину як суб'єкта професійної діяльності, її здатність успішно виконувати свої повноваження» [2, с. 48].

Можемо підсумувати, що компетентність – це власне надбання людини, яке формується, відшліфовується через певні активні дії особи.

З феноменом «компетентність» тісно пов'язаний феномен «компетенція», однак ці терміни не є синонімами. Дослідник А. Хуторський наголошує, що «компетенція включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що стосуються певного кола предметів і процесів і необхідні для якісної продуктивної діяльності стосовно них» [7]. Ми суголосні з дослідницею І. Зимньою, яка трактує компетенцію «як сукупність знань і правил використання цих знань, а компетентність – як актуальний прояв компетенції, як інтелектуально

й особистісно обумовлений досвід соціально-професійної діяльності людини, як знання, на базі яких людина може використовувати компетенції» [3].

Сучасна методологія оновлення змісту освіти визначає компетентнісний підхід як один із важливих концептуальних принципів. Нова освітня парадигма, що характеризується гуманістичним спрямуванням, акцентує увагу не на предмет, що вивчається, а, насамперед, на людину – здобувача освіти – та того, хто навчає – вчителя. Тому педагог, впроваджуючи компетентнісний підхід, сам повинен володіти певними освітніми компетенціями, мати ресурс та мотивацію для пошуку себе в професії, переорієнтуватися з процесу викладання на результат тощо.

Компетентність передбачає володіння особою певними компетенціями, науковці по-різному підходять до класифікації компетентності. Наприклад, розрізняють професійну, педагогічну, інформаційну, комунікативну, психологічну, соціальну, загальну компетентність та професійно-трудова. Загальна компетентність формується, вдосконалюється через освіту впродовж життя, спеціальна – через спеціальну фахову підготовку людини: здобуття професійної освіти, підвищення кваліфікації, стажування, самоосвіту, освітню мобільність тощо.

Професійна компетентність сучасного вчителя – це, по-перше, знання, досвід, компетенції, які йому необхідні, щоб ефективно здійснювати освітній процес, по-друге, це його особистісні риси. «Він має бути носієм соціального досвіду і національних традицій, власним прикладом життя, поведінки і спілкування, утверджувати найвищі та найблагородніші людські ідеали. Вчитель має бути виразником народних, національних інтересів, провідником національної ідеї» [1, с. 494]. Компетентним вважається педагог, який може вчасно та якісно мобілізувати свої знання, досвід, практичні навички в певній ситуації. Сучасний учитель – це фасилітатор, супервайзер, модератор, коуч, тьютор, людина, яка досконало знає свій предмет, теорію й практику компетентнісного підходу, може використати теорію в практичній площині. Не менш важливим для вчителя є вміння «бачити свою діяльність з боку, ... причини і віддалені наслідки помилок при проведенні уроку, мати уявлення про їх усунення; володіти педагогічною ситуацією і прогнозувати її зміни» [4, с. 17].

Професійну компетентність варто розглядати в системі педагогічної діяльності та неперервної педагогічної освіти. Сучасному суспільству потрібен мобільний педагог, який потребує неперервної освіти й постійного вдосконалення особистісних і професійних якостей. Удосконалення професійної компетентності педагога – безперервний та систематичний процес, який повинен реалізуватися в комплексі та не може обмежуватися однією якоюсь формою.

Ми розуміємо, що формування вчителя через післядипломну педагогічну освіту, має таке ж значення, як і його навчання в педагогічному закладі освіти для набуття професії. Післядипломна педагогічна освіта стала частиною неперервної освіти, що в перекладі з англійської мови (lifelong education) означає довічна освіта або освіта протягом життя. Тому вона має бути сконцентрована на впровадженні сучасних технологій для професійного вдосконалення педагогів, підвищення їх педагогічної майстерності згідно з вимогами, що ставляться до освіти XXI століття, характеризуватися випереджувальним спрямуванням підвищення кваліфікації, з врахуванням необхідності модернізації та оновлення навчальних планів, програм, методів, форм навчання, використанням цифрових технологій та інших ресурсів тощо. Післядипломна освіта має бути мобільною, гнучкою, своєчасно та адекватно реагувати на стрімкі, динамічні зміни, що відбуваються в соціумі та освіті, зокрема.

Важливою значеннєвою подією стала розробка та прийняття Професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (далі – Професійний стандарт) [6], яким визначено основні компетентності вчителя початкової школи, зумовлені вимогами до реалізації Типових освітніх програм початкової загальної освіти [8]: мовно-комунікативна, предметно-методична, інформаційно-цифрова, психологічна, емоційно-етична, педагогічне партнерство, інклюзивна, здоров'язбережувальна, проєктувальна, прогностична, організаційна, оцінювально-аналітична, інноваційна, рефлексивна, здатність до навчання протягом життя. За допомогою Професійного стандарту вчителі зможуть відстежувати власну траєкторію професійного розвитку, запобігати ризикам необ'єктивного оцінювання їх професійних компетентностей. У нашому розумінні цей документ, поряд з особливими цінностями, такими як автономія вчителя й довіра до нього, є важливим з погляду формування в педагогів мотивації до професійного вдосконалення.

Своєрідною самоперевіркою сформованості професійних компетентностей для педагога може стати його участь у сертифікації педагогічних працівників, за допомогою якої вчитель може осмислити досягнуте, виявити свої сильні та слабкі сторони, спроектувати власний професійний поступ, сформувати індивідуальну професійну траєкторію розвитку.

Висновки. Таким чином, здійснивши спробу визначення ролі професійної компетентності педагога в умовах модернізації української освіти, ми дійшли певних висновків. По-перше, професійна компетентність сучасного вчителя це – знання, досвід, компетенції, які йому необхідні, щоб ефективно здійснювати освітній процес, а також, що не менш важливо, його особистісні риси. По-друге,

професійну компетентність доцільно розглядати в системі педагогічної діяльності та неперервної педагогічної освіти. Для цього післядипломна педагогічна освіта має бути мобільною, гнучкою, спрямованою на розвиток та вдосконалення професійної компетентності педагога, підвищення його рівня кваліфікації, своєчасно й адекватно реагувати на стрімкі, динамічні зміни, що відбуваються в соціумі та освіті. По-третє, важливим для формування мотивації до професійного вдосконалення є участь освітян у сертифікації педагогічних працівників, а також прийнятий Професійний стандарт, який чітко визначає основні компетентності вчителя початкової школи.

Однак, ефективність будь-якого напряму в освітньому процесі залежить не лише від орієнтирів у галузі, законів, концепцій, програм, методичного забезпечення. На нашу думку, провідна роль у досягненні вищезазначених завдань належить педагогу (будь-якої ланки освіти): його професійному рівню, особистісним якостям, рівню методологічної культури, розвиненим компетентностям, моральним цінностям, громадянській позиції. Наразі педагог повинен мати здатність не лише оперувати певними знаннями, а й змінюватися та пристосовуватися до нових вимог та викликів часу, до потреб ринку праці, мати активну громадянську позицію, бути в постійному розвитку та в стані самовдосконалення – бути агентом змін. Мова йде про педагога з високим рівнем професійних здібностей, методологічної культури, громадянськості, духовних цінностей, патріотизму, стійкими моральними переконаннями та активною життєвою позицією.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрущенко В.П. Світанок Європи: Проблема формування нового учителя для об'єднаної Європи XXI століття. К. : Знання України, 2012. 1099 с.
2. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ, 2004. С. 45–50.
3. Життєва компетентність особистості: науково-методичний посібник / За ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова та ін. К.: Богдан, 2003. 520 с.
4. Левченко Ф. Г. Професійна діяльність вчителя Нової української школи в умовах компетентнісно орієнтованого навчання. *Наукові теорії сьогодення та перспективи розвитку наукової думки*. 2019. Том 3. С. 15–19.
5. Професійна компетентність вчителя початкових класів: навчально-методичний посібник для вчителів / Автори-упоряд. : В. Є. Берека, А. В. Галас. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 496 с.
6. Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти»: наказ Міністерства соціальної політики України від 10 серпн. 2018 р. № 1143. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/08/20180815.pdf> (дата звернення: 01.02.2023).
7. Сорочан Т. Професіоналізм педагога в контексті післядипломної освіти. *Методист*. 2012. № 5. 67 с.
8. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи. К. : Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.
9. Bowden John. Competency Based Education. Neither a Panacea nor a Pariah. URL: www.crm.hct.ac.ae/events/archive/tend.018.bowden.html.
10. Short E. The Concept of Competence: Its Use and Misuse in Education. *Journal of Teacher Education*. 1985. Vol. 36. № 2. Р. Айлант, 2006. 124 с.